BOLALARDA QANDSIZ DIABETNING PROFILAKTIKASI

Akademik Y.X. Turakulov nomidagi
Respublika ixtisoslashtirilgan
endokrinologiya ilmiy-amaliy tibbiyot markazi
Shariksiyeva M.A.,
Zufarova D.S.,
Samadova U.S.,
Ibragimova I.I.

Annotatsiya. *Qandsiz diabet (Diabetes insipidus) bolalar endokrin tizimining nisbatan kam uchraydigan, ammo organizmning suv-elektrolit muvozanatini jiddiy buzuvchi kasalliklaridan biridir. Ushbu maqolada bolalarda qandsiz diabetning etiologiyasi, patogenezi, klinik belgilari, zamonaviy diagnostikasi hamda profilaktikasining ilmiy asoslari keng tahlil qilindi.*

Kasallikning markaziy va nefrogen shakllari, xavf omillari, irsiy predispozitsiya, neyroinfeksiyalar va bosh miya travmalarining o‘rni yoritildi. Profilaktikaning birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi bosqichlari xalqaro tavsiyalar asosida ko‘rib chiqildi. Shuningdek, sog‘lom turmush tarzini shakllantirish, gigiyenik ta’lim, dispanser nazorati va ota-onalar xabardorligini oshirishning ahamiyati ilmiy jihatdan asoslandi.

Kalit so‘zlar: *qandsiz diabet, diabetes insipidus, bolalar endokrinologiyasi, profilaktika, antidiuretik gormon, vazopressin, gigiyena, pediatriya, nefrogen diabet, markaziy*

KIRISH. So‘nggi yillarda bolalar orasida endokrin kasalliklarning ortib borishi global tibbiyotning dolzarb muammolaridan biri hisoblanmoqda. Shu jumladan, qandsiz diabet (Diabetes insipidus) suv almashinuvi buzilishi bilan kechuvchi og‘ir patologik holatlardan biri sifatida pediatrik amaliyotda alohida ahamiyat kasb etadi. Kasallikning asosiy mexanizmi antidiuretik gormon — vazopressinning yetishmovchiligi yoki buyrak naychalarining ushbu gormonga sezuvchanligi pasayishi bilan bog‘liq.

Kasallik natijasida organizmda suvni qayta so‘rilishi buziladi va ko‘p miqdorda suyultirilgan siydik ajralishi yuz beradi. Bu esa bolalarda suvsizlanish, elektrolit disbalansi, jismoniy va aqliy rivojlanishning sekinlashuvi kabi jiddiy oqibatlarga olib kelishi mumkin. Jahon sog‘liqni saqlash tashkiloti ma’lumotlariga ko‘ra, bolalarda uchraydigan endokrin kasalliklar orasida qandsiz diabet kam uchrasa-da, uning kech aniqlanishi og‘ir asoratlarni yuzaga keltiradi. Ayniqsa, markaziy nerv tizimi kasalliklari, genetik omillar va ekologik ta’sirlarning ortishi ushbu kasallikning dolzarbligini oshirmoqda.

Kasallikning erta diagnostikasi va profilaktikasi nafaqat tibbiy, balki ijtimoiy-gigiyenik jihatdan ham muhim hisoblanadi.

ADABIYOTLAR SHARHI

Zamonaviy ilmiy manbalarga ko‘ra, qandsiz diabet bolalarda asosan gipotalamo-gipofizar tizimning shikastlanishi bilan bog‘liq holda rivojlanadi. Sperling (2021) ma’lumotlariga ko‘ra, markaziy qandsiz diabet bolalarda ko‘proq idiopatik yoki travmatik genezga ega bo‘ladi.

Dedov va Peterkova (2020) tadqiqotlarida kasallik rivojlanishida quyidagi omillar muhim rol o‘ynashi ko‘rsatilgan:

miya o‘smalari;

ensefalit;

meningit;

autoimmun jarayonlar;

neyroxirurgik operatsiyalar;

irsiy mutatsiyalar.

Nelson pediatriya qo‘llanmasida bolalarda qandsiz diabetning klinik belgilari ko‘pincha boshqa kasalliklar bilan chalkashib ketishi ta’kidlangan. Natijada kasallikning kech aniqlanishi kuzatiladi.

So‘nggi ilmiy tadqiqotlarda ekologik omillar, radiatsion ta’sir va prenatal gipoksiya ham xavf omillari sifatida qayd etilgan.

TADQIQOT MATERIALLARI VA USULLARI

Tahlil jarayonida pediatrik endokrinologiyaga oid ilmiy maqolalar, klinik kuzatuvlar va statistik ma’lumotlardan foydalanildi.

Quyidagi metodlar qo‘llanildi:

bibliografik tahlil;

qiyosiy tahlil;

statistik kuzatuv;

klinik tavsiyalarni o‘rganish;

tizimli yondashuv.

QANDSIZ DIABETNING ETIOLOGIYASI VA PATOGENEZI

Markaziy qandsiz diabet

Kasallikning ushbu shakli gipotalamus yoki gipofiz bezida vazopressin ishlab chiqarilishi buzilishi natijasida yuzaga keladi.

Asosiy sabablar:

bosh miya travmalari;

o‘smalar;

neyroinfeksiyalar;

tug‘ma anomaliyalar;

autoimmun jarayonlar.

Nefrogen qandsiz diabet

Bu shaklda antidiuretik gormon yetarli ishlab chiqariladi, ammo buyrak naychalari unga javob bermaydi.

Sabablari:

irsiy mutatsiyalar;

surunkali buyrak kasalliklari;

metabolik buzilishlar;

toksik moddalar ta’siri.

KLINIK BELGILARI

Bolalarda kasallikning asosiy simptomlari quyidagilar:

polidipsiya;

poliuriya;

tungi siyish;

uyqu buzilishi;

teri va shilliq qavatlar qurishi;

ishtaha pasayishi;

vazn kamayishi;

psixomotor rivojlanishning sekinlashuvi.

Go‘dak yoshidagi bolalarda:

tana haroratining beqarorligi;

qusish;

talvasalar;

kuchli suvsizlanish kuzatilishi mumkin.

DIAGNOSTIKASI

Kasallikni aniqlashda quyidagi usullar qo‘llaniladi:

Laborator tekshiruvlar

umumiy siydik tahlili;

siydik zichligini aniqlash;

qon elektrolitlari;

plazma osmolyarligi.

Instrumental usullar

MRT tekshiruvi;

buyrak UTT;

genetik testlar.

Differensial diagnostika

Qandsiz diabetni quyidagi kasalliklardan farqlash zarur:

qandli diabet;

psixogen polidipsiya;

buyrak yetishmovchiligi;

giperkalsemiya.

BOLALARDA QANDSIZ DIABET PROFILAKTIKASI

Birlamchi profilaktika

Birlamchi profilaktika kasallikning rivojlanishini oldini olishga qaratiladi.

Asosiy chora-tadbirlar

1. Homilador ayollar salomatligini muhofaza qilish Prenatal davrda infektsiyalar, gipoksiya va toksik ta’sirlarni kamaytirish muhim hisoblanadi.

2. Tug‘ruq travmalarining oldini olish

Murakkab tug‘ruqlarda zamonaviy акушерлик usullaridan foydalanish tavsiya etiladi.

3. Neyroinfeksiyalar profilaktikasi

Bolalarda meningit va ensefalitlarning oldini olish muhimdir.

4. Bosh miya travmalarini kamaytirish

Bolalar xavfsizligini ta’minlash va sport jarohatlarining oldini olish kerak.

5. Ekologik profilaktika

Atmosfera ifloslanishi va toksik moddalar ta’sirini kamaytirish tavsiya etiladi.

IKKILAMCHI PROFILAKTIKA

Kasallikni erta aniqlash va asoratlarni kamaytirishga qaratiladi.

Muhim yo‘nalishlar:

muntazam pediatr ko‘rigi;

endokrinolog nazorati;

xavf guruhidagi bolalarni monitoring qilish;

laborator tekshiruvlarni o‘tkazish;

MRT diagnostikasi.

Erta diagnostika og‘ir nevrologik va metabolik asoratlarning oldini olishda muhim ahamiyatga ega.

UCHLAMCHI PROFILAKTIKA

Kasallik asoratlarini kamaytirish va bemor hayot sifatini yaxshilashni o‘z ichiga oladi.

Asosiy tamoyillar:

desmopressin preparatini individual dozada qo‘llash;

suv-elektrolit balansini monitoring qilish;

parhez terapiyasi;

psixologik yordam;

reabilitatsiya dasturlari.

GIGIYENIK PROFILAKTIKA

Gigiyenik profilaktika bolalarda sog‘lom turmush tarzini shakllantirishda muhim o‘rin tutadi.

Tavsiyalar:

sifatli ichimlik suvi iste’moli;

kun tartibiga rioya qilish;

ratsional ovqatlanish;

sanitariya-gigiyena qoidalariga amal qilish;

jismoniy faollikni oshirish.

Maktab va bog‘chalarda sog‘lom turmush tarzi targ‘iboti kasalliklarning oldini olishda samarali usul hisoblanadi.

Kasallik profilaktikasida ota-onalar va birlamchi tibbiyot tizimi xodimlari muhim rol o‘ynaydi.

Ota-onalar quyidagi belgilarni erta aniqlashi lozim:

bolaning haddan tashqari suv ichishi;

tez-tez siyishi;

tungi siyish;

vazn kamayishi;

holsizlik.

Tibbiyot xodimlari esa:

skrining tekshiruvlari;

dispanser nazorati;

gigiyenik maslahatlar;

profilaktik suhbatlarni muntazam olib borishi kerak.

MUHOKAMA

Tahlillar shuni ko‘rsatadiki, bolalarda qandsiz diabetning aksariyat holatlari kech aniqlanadi. Bu esa kasallikning surunkali shaklga o‘tishi va metabolik asoratlarning kuchayishiga olib keladi.

Profilaktik choralarni kompleks tashkil etish:

kasallanish ko‘rsatkichlarini kamaytiradi;

bolalar hayot sifatini yaxshilaydi;

nogironlik xavfini pasaytiradi;

iqtisodiy xarajatlarni qisqartiradi.

Shu sababli profilaktik dasturlarni maktab, oilaviy poliklinika va ijtimoiy muassasalar hamkorligida amalga oshirish maqsadga muvofiqdir.

XULOSA

Bolalarda qandsiz diabet suv-elektrolit almashinuvining jiddiy buzilishi bilan kechuvchi murakkab endokrin kasallik hisoblanadi. Kasallikning rivojlanishida irsiy, infektsion, travmatik va ekologik omillar muhim rol o‘ynaydi.

Kasallik profilaktikasining samaradorligi:

erta diagnostika;

dispanser kuzatuvi;

sog‘lom turmush tarzini shakllantirish;

gigiyenik tarbiya;

ota-onalar xabardorligini oshirish bilan chambarchas bog‘liq.

Birlamchi, ikkilamchi va uchlamchi profilaktika choralarini kompleks qo‘llash bolalarda kasallikning og‘ir asoratlarini kamaytirishga xizmat qiladi.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1.Sperling M.A. Pediatric Endocrinology. – Elsevier, 2021.

2.Nelson Textbook of Pediatrics. 22nd edition. Elsevier, 2023.

3.ameson J.L. Harrison’s Endocrinology. McGraw-Hill Education, 2022.

4.Lifshitz F. Pediatric Endocrinology. – Informa Healthcare, 2021.

5.European Society for Paediatric Endocrinology Clinical Practice Guidelines, 2022.

6.World Health Organization. Guidelines on Child Endocrine Disorders, 2023.

7.American Academy of Pediatrics Recommendations, 2023.

8.Brunton L.L. Goodman & Gilman’s Pharmacological Basis of Therapeutics. 14th edition, 2022.